

10. Shortis, Tim The Language of ICT: Information and Communication Technology (Intertext). – London: Routledge, 2001.

11. Twitchell, James Twenty Ads That Shook the World: The Century's Most Groundbreaking Advertising and How It Changed Us All. – NY: Three Rivers Press, 2001.

Koloiz Zhanna Vasylyvna, Kryvyi Rih Pedagogical Institute, State Higher Education Establishment "Kryvyi Rih National University"
Ukrainian department manager, doctor of philological sciences, professor
Lytovchenko Iryna Oleksandrivna, Kryvyi Rih Pedagogical Institute, State Higher Education Establishment "Kryvyi Rih National University"
postgraduate student, the Faculty of Ukrainian Philology

Unusual contamination as a linguistic phenomenon

Колоїз Жанна Василівна, Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ "Криворізький національний університет"
завідувач кафедри української мови, доктор філологічних наук, професор
Литовченко Ірина Олександрівна, Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ "Криворізький національний університет"
аспірант факультету української філології

Неузуальна контамінація як лінгвістичний феномен

Мовний розвиток стимулює передусім безперервна зміна мовних смаків та оцінок, які не завжди збігаються з традиційними, усталеними, прийнятими та закріпленими узусом, що обов'язково спричиняє появу в системі несподіваних окремих лакун, які логічно мають бути чимось заповнені. У процесі мовленнєвої діяльності, що «детермінує норму, мовне чуття, смак і навіть мовленнєву моду», іноді доводиться не лише «вибирати» з готового, давно апробованого матеріалу, але й конструювати на його основі щось нове, оптимальніше для конкретної комунікативно-прагматичної ситуації [1].

Цим прагматичним завданням підпорядковані різноманітні результати дериваційних процесів, що мають неузуальну матеріальну форму вираження. Продуктування таких одиниць отримало й відповідну кваліфікацію – неузуальне словотворення, ґрунтоване здебільшого на використанні узуальних способів деривації за продуктивними в мові моделями (*блзнюк, відшелець, візитер, втюремити, доларизація, журналізм, кобзонство, маунізм, обезтебіти* тощо), наприклад: *Серед нових заходів – перевірка паспортів...з допомогою сканерів, фотографування візитерів* (Політика і культура), де *візитер* ← *віза*. Новизна подібних новотворів зазвичай малопомітна, тому дехто з науковців пропонує зараховувати їх до розряду потенційних слів – одиниць, які, згідно з відповідною позицією, займають проміжну ланку між узуальними й оказіональними словами, репрезентують «нормальний і масовий мовотворчий процес». Згадувані лінгвоодиниці (попри різнобій у термінології) неодноразово ставали предметом зацікавлення як зарубіжних, так і вітчизняних мовознавців (С. Алаторцева, М. Бакіна, Г. Вокальчук, О. Габінська, Н. Гаврилюк, В. Герман, О. Земська, М. Калніязов, Д. Мазурик, А. Нелюба, О. Стишов, Л. Струганець, Г. Сюта, О. Турчак та ін.).

Лінгвістична наука отримала у своє розпорядження чимало цікавих напрацювань щодо статусу відповідних одиниць, їхніх диференційних ознак, місця в мовній системі та ролі в тому чи тому текстопросторі і т. ін. Щоправда, низка проблемних питань, зокрема тих, які безпосередньо стосуються виявлення специфічних способів продуктування оказіоналізмів, залишається остаточно не розв'язаною. Успішна реалізація окресленого завдання сприятиме насамперед виробленню критеріїв репрезентації матеріалу в лексикографічних працях нових зразків.

Актуальність запропонованої теми зумовлена посиленням інтересом не лише до проблем неології, але й неuzuальної (оказіональної) деривації, прагненням до дослідження новотворів не тільки в семантичному, стилістичному, ономазіологічному, але й у словотвірному аспектах. Опис системи способів неuzuального словотворення є досить перспективним напрямком у теорії деривації загалом. Навчальна та наукова література подає лише побіжні зауваження щодо окремих способів утворення оказіоналізмів, як-от: контамінація, або міжслівне накладання; черезступеневе словотворення; емансипація афікса; словотворення за конкретним зразком, або субституція; гендіадис, або повтор-відзвуччя; тмезис; голофразис; кремація тощо (О. Габінська, Д. Гугунава, А. Журавльов, О. Земська, В. Ізотов, С. Ільєсова, М. Калніязов, В. Костюков, А. Мойсєєв, Р. Намітокова, С. Ніколаєв, В. Панюшкин, М. Радченко, В. Санников, І. Улуханов, Н. Янко-Триницька та ін.). На сьогодні україністика здебільшого немає у своєму розпорядженні ґрунтовних монографічних праць, присвячених комплексному дослідженню того чи того способу (як, скажімо, «Голофразис как способ словообразования в русском языке» І. Ковиневої). У межах запропонованої статті ми маємо на меті зупинитися на особливостях такого активно «експлуатованого» в ЗМІ способу неuzuального продукування, як-от контамінація, або міжслівне накладання.

Загалом у вітчизняній лінгвістиці контамінацію (лат. *contaminatio* – змішування, зіткнення) кваліфікують як схрещення двох мовних одиниць, які, перебуваючи в парадигматичних і рідше синтагматичних відношеннях між собою, одночасно спливають у свідомості мовця при потребі позначення певного поняття чи ситуації і внаслідок цього переплітаються або тісно поєднуються в межах однієї новоутвореної одиниці [2]. Щоправда, в україністиці, як і в русистиці, немає одностайності у витлумаченні відповідного лінгвістичного феномена, спостерігається різнобій у використовуваній термінології. Спосіб словотворення, унаслідок якого на основі «схрещення двох мовних одиниць» продукується похідний дериват, що вирізняється новизною не лише у формальному, але й у семантичному плані, називають по-різному: злиття, стягнення, вставний словотвір, гібридизація, телескопія, міжслівне накладання, контамінація і т. ін.

Терміни «контамінація» (В. Ізотов, О. Земська, Р. Намітокова) і «міжслівне накладання» (Н. Янко-Триницька) витлумачуються переважно як тотожні: їх кваліфікують як спосіб словотворення, на основі якого відбувається злиття, так би мовити «наїждження» слова на інше слово (*бувшовик* ← *бувш*[ий + більш]овик; *шексперимент* ← *Шексп*[ір + експ]еримент; *Янушеску* ← *Ян*[укович + Ча]ушеску). Продукування супроводжується частковим накладанням, унаслідок чого виникає формально і семантично цілісний дериват. У такому разі зневиразнюється морфемне членування новотворів, модифікується їхній семантичний план, адже значення інновацій враховує семантику всіх компонентів дериваційної бази (*бандюкович* ← *бандю*[к + Яну]кович; *кидалов* ← *кид*[ати + Ків]алов; *шуффризнутий* ← *Шуффри*[ч + ши]знутий). Особлива виразність цих утворень пояснюється їх новизною, свіжістю, несподіваністю, оригінальністю, адже вони завжди є продуктом індивідуально-авторської мовотворчості, індивідуально-авторським експериментом і експромтом. Перефразовуючи В. Чабаненка, зауважимо: той, хто продукує оказіональний контамінант, «свідомо деформує норму і відчуває при цьому естетичне задоволення від своїх мовотворчих здібностей, а той, хто його сприймає, дивується хистові автора і, у свою чергу, дістає естетичне задоволення від співучасті в акті творчості, від розуміння своєї підготовленості до цього акту» [3]. Наприклад: *Із фракції я не виходжу, з партії не виходжу, бо мені в моїх роках перескакувати з купини на купину уже було б ганебно. Та ще й поповнювати ряди комунтантів, які вчора цілували знамено, потім обтерли об нього свої чоботи* («Політика і культура») (пор.: *комунтант* ← *ко*[муніст] + *мутант*); *А поняття «Україна» складається не тільки з сорока з гаком мільйонів лохторату, який можна безкарно дурити й експлуатувати* («Літературна Україна») (пор.: *лохторат* ← *лох* + [елек]торат); *Найбільша вада українських демократів – замало патріотизму і забагато партіотизму* («Літературна Україна») (пор.: *партіотизм* ← *парті*[я + патрі]отизм).

Проілюстровані контамінанти є результатами неuzuальної деривації, для яких та чи та комунікативно-прагматична ситуація стає їхньою своєрідною апробацією. Маючи нестандартне матеріальне вираження, оказіональні утворення не проходять повз увагу адресата: вони безпосередньо впливають, хоч і по-різному, на сам процес сприйняття та розуміння прагматичної інформації.

Попри різнобій у підходах до витлумачення контамінації як лінгвістичного явища не викликає принципових заперечень твердження про те, що для контамінованих похідних характерне «уламкове» поєднання мотивуючих основ без участі будь-якого словотвірного форманта, що, у свою чергу, не дає змоги здійснити чітке морфемне членування новоутвореної одиниці: **Меркозі** ← Мерк[ель + Сарк]озі; **мемуаразм** ← мемуар[и + мар]азм; **ПіКадор** ← ПіК + [маг]адор; **оленіум** ← олень + [мілен]іум; **радагаскар** ← Рад[а+ Мад]агаскар; **рекетир** ← рекл[ама + рек]етир; **релігіонер** ← релігі[я + легі]онер; **солов'яни** ← солов' [ї + слов']яни тощо.

Контамінація є структурно неоднотипною й дає змогу виокремити такі різновиди:

1) накладання основи першого компонента й омонімічного початку другого компонента дериваційної бази (**КАНАЛізація** ← канал + [канал]ізація; **АВТОритет** ← авто + [авто]ритет);

2) накладання кінця основи першого компонента й омонімічного початку другого компонента дериваційної бази (**кабмінімум** ← Кабмін + [мін]імум; **ліліпутін** ← ліліпут + [Пут]ін; **ком'юТЕРРА** ← ком'ютер + [тер]ра; **майданс** ← майдан + [дан]с);

3) накладання основи першого компонента дериваційної бази й усіченої початкової (співзвучної) частини другого компонента (**банджорист** ← банджо + [банду]рист; **мавп'яж** ← мавп[а + мак]іяж; **клоунцерт** ← клоун + [кон]церт; **МЕРсіанський** ← мер + [мар]сіанський; **фарсифікація** ← фарс + [фальс]ифікація; **жлобалізація** ← жлоб + [глоб]алізація);

4) накладання усіченої частини першого (співзвучного) компонента дериваційної бази та структурно цілісного (або частково модифікованого) другого компонента (**бігморди** ← біг[борди] + морди; **комуїсти** ← кому[ністи] + їсти; **литвинарник** ← Лит[вин + с]винарник);

5) накладання усіченої кінцевої частини першого та початкової другого компонентів дериваційної бази (**архипентура** ← Архипен[ко + скульп]тура; **кучмек** ← Куч[ма + чуч]мек; **Тальсінкі** ← Та[ллін + Ге]льсінкі; **товстократ** ← товсто[сум + демо]крат);

6) вклинювання основи одного компонента в середину іншого (**інтЮлігенція** ← інт[ел]ігенція + Юл(я); **картлайфочка** ← карт[очка + лайф]; Семироженко ← Семи[нож]енко + рож(а).

Кожен з адресантів для продукування тих чи тих контамінантів послуговується узуальним матеріалом; кожен із них у семантичній структурі сконструйованих одиниць закодує інформацію про своє ставлення до позначуваного, новоутворені знаки запрограмовуються на інтенсифікацію виразності. Пор.: *Тут справді проглядає незлоблива іронічна усмішка й насмішуватий побутовий гумор, а часом і добротна політична сатира на злобу дня, де фігурують генсеки й еСДеки, сучасні Гобсеки й просто Кучмеки та навіть зеки як альтернативні рими до слів лелека й далеко* (Г. Гайовий «Критичний клекіт поетичного лелеки») (**кучмек** ← Кучм[а + чуч]мек); *Мільйони людей мешкають не в столиці, а в регіонах, але не є прибічниками донецького клану і навіть не живуть у зонах переважного впливу ПРУ (у так званій ПРУсії)* («Літературна Україна») (**ПРУсія** ← ПРУ + [Пру]сія). Чи правильно інтерпретуватиме адресат запропоновану йому інформацію і відповідним чином відреагує на неї – залежить насамперед від його семантичної компетенції, від уміння співвіднести той чи той оказіональний знак із його узуальною дериваційною базою.

Можливість виникнення образу і ступінь його яскравості залежить від характеру значень лексичних одиниць, на основі яких виникає новотвір, і від особливостей словотворчих засобів. Звернені іноді до інтелекту, а частіше орієнтовані на чуттєве сприйняття, індивідуально-авторські контамінанти є творчим здобутком, наповнені естетичним смислом і наділені великими експресивно-емоційними потенціями. Власне, ґрунтовне дослідження експресивно-емоційного потенціалу контамінованих оказіоналізмів може стати предметом подальших наукових розвідок.

Список літератури:

1. Колоїз Ж. Українська оказіональна деривація. Київ, 2007. – С. 5.
2. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2000. – С. 250.
3. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя, 1993. – С. 160–161.